

SIGMUND FREUD ȘI ESEUL DINCOLO DE PRINCIPIUL PLĂCERII

Camelia Ioana IENCIU
PhD Student, University „Aurel Vlaicu“ of Arad

Abstract: This article, based on the detailed analysis of Freud's essay, Beyond the Pleasure Principle, explores philosophical questions about life and death, pleasure and pain. Moreover, his essay can be considered a rediscovery of significant themes and concepts whose primary aim is to influence a contemporary understanding of Psychoanalysis. The reason why I have chosen this topic is due to the fact that Sigmund Freud, one of the greatest theorists in history, is generally known as the father of psychoanalysis. He wrote Beyond the Pleasure Principle at the age of sixty – four, during a time when psychoanalysis had already gained meaningful popularity.

Keywords: Sigmund Freud, instinct, conștiință, androgen, principiul plăcerii, inconștient, compulsie, Eros, Thanatos.

Profesorul vienez dr. Sigmund Freud este cel care a întemeiat doctrina psihologică recunoscută sub denumirea de psihanaliză sau psiho – analiză. Ca o consecință, a fost inventat curentul freudism, care a zguduit temeliile întregii psihologii clasice.

Această nouă psihologie pune stăpânire pe toate curentele intelectuale, fie că este vorba de cele medicale, psihologice, filosofice, sau de cele literare, teologice. Unii autori o aseamănă cu doctrina darwiniană, care face parte din domeniul biologiei, sau cu cea a lui Einstein, aparținând fizicii universale.

Au existat însă, nenumărate manifestări antifreudiste. Leon Daudet încearcă într-o lucrare de-a sa, nu doar să critice freudismul ci și să clatine din temelii acest curent. Un alt exemplu este Bümke, șeful clinicii psihiatrice din München, care îl descrie pe Freud „nu ca pe un savant, ci ca pe un poet a cărui teză este anti-științifică“¹.

Psihanaliza a fost, este și va rămâne o artă a interpretării, sau, cu alte cuvinte, un mijoc de tratament medical al celor care suferă de boli nervoase și care constă într-un schimb de replici între medic și pacient. În leagănul psihanalizei, se deosebesc trei savanți care au avut un rol esențial în viața lui Freud (1856 – 1939): Charcot, Breuer, Bernheim.

Numit de către mama sa „mein goldener Sigi“, însă cunoscut și recunoscut de toți ceilalți drept părintele psihanalizei, Sigmund Freud a fost considerat „descoperitorul a numeroase alte valori fundamentale pentru cunoașterea omului ca și a metodei de tratament psihoterapeutic, ce s-a impus sub numele de psihanaliză și care își propune să identifice, pe calea analizei psihologice, cauzele din inconștient ale diverselor tulburări psihice sau ale diverselor tulburări comportamentale și să înlăture astfel aceste cauze pec alea conștientizării lor“².

¹ Popescu, I., *Psihanaliza. Doctrina lui Freud*, Sibiu, 1936, p.13

² Wittels, Fritz, *Freud – Omul, doctrina, școala*, Editura Gramar, București, 1994, p.5

Multe dintre ideile lui Freud au fost originale dar până și spiritul cel mai creativ este îndatorat predecesorilor săi. Uneori, acesta este considerat a fi inventatorul inconștientului, însă, L. L. Whyte a dovedit în *The Unconscious Before Freud* că noțiunea unor procese mentale inconștiente a devenit imaginabilă cu mult timp înainte de Freud, în 1700. Această idee a ajuns subiect de discuție în jurul lui 1800, și a început a fi activă o sută de ani mai târziu, în jurul lui 1800. Whyte a compus o listă care cuprindea numele unor medici și filozofi care susțineau ideea că procesele inconștiente au un rol major în viața psihică a oamenilor.

C. G. Carus a fost nu doar prietenul autorului favorit al lui Freud, Goethe, ci și cel care l-a influențat în conturarea ideii sale. Drept urmare, în biblioteca lui Freud se regăseau numeroase opere ale lui Carus. Alți scriitori pe care Freud i-a consultat și față de care s-a simțit îndatorat sunt Eduard von Hartmann, autorul lucrării *Filozofia inconștientului* și G. T. Fechner „ale cărui idei au influențat concepția lui Freud potrivit căreia una din funcțiile principale ale aparatului psihic este aceea de a reinstaura liniștea prin descărcarea tensiunilor generate de stimuli perturbatori”³. Aceste idei ale lui Fecher sunt întâlnite și în lucrarea *Dincolo de principiul plăcerii*.

Autori precum Philip Rieff, Thomas Mann sau Henri Ellenberger pretindeau că Freud a fost influențat de Schopenhauer și de Nietzsche poate mai mult decât a admis sau decât a realizat el însuși. Rieff făcea o comparație între *Viitorul unei religii*, critica freudiană a religiei, și *Dialogul despre religie* al lui Schopenhauer. Pe de altă parte, Mann a susținut că noțiunile psihanalizei sunt nimic altceva decât ideile lui Schopenhauer transpuse din metafizică în psihologie. Freud li se alătură deseori lui Darwin și Marx ca fiind unul dintre cei trei gânditori al căror scop a fost acela de a oferi cele mai semnificative schimbări concepției pe care omul și-o formează despre sine însuși. Principalele teorii freudine legate de psihic au fost alcătuite la începutul secolului al XX-lea, o perioadă în care ideile lui Darwin referitoare nu doar la evoluție, ci și la originea omului, au fost acceptate.

Sigmund Freud a fost un om complex din simplul motiv că deținea cunoștințe din domenii variate precum literatură, istorie, medicină sau mitologie. Și-a petrecut întreaga viață scriind. Efortul său i-a adus un imens succes literar, întrucât zecile de volume și sutele de articole se regăsesc în toate bibliotecile din întreaga lume. Sunt două aspecte legate de Freud, pe care nu mulți le cunosc. Pe de o parte, încrederea pe care o avea în el însuși se datora mamei sale, Amalia, pentru care Freud era primul dar și copilul său preferat, iar pe de altă parte, în viziunea sa, succesul de care acesta s-a bucurat mai târziu avea legătură cu simplul fapt că era evreu.

Dorința lui Freud nu era aceea de a practica medicina, ci de a cerceta. În pofida acestei dorințe, atunci când s-a îndrăgostit de Martha Bernays, a fost nevoit să abandoneze cariera de cercetător. L-a cunoscut pe neurologul Jean-Martin Charcot pe vremea când lucra la spitalul Salpêtrière din Paris, iar teoria acestuia referitoare la isterie, „i-a trezit interesul pentru problema nevrozelor ca entitate opusă maladiilor organice ale sistemului nervos”⁴. Inițial, boala bizară numită nevroză a fost considerată o

³ Storr, Anthony, *Freud*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 172

⁴ Storr, Anthony, *Freud*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 9

expresie a unei nebunii sexuale strict feminine, dar Charcot a reușit să demonstreze opusul, acela că ea putea să-i afecteze și pe bărbați. Întâlnirea dintre „Cezarul” spitalului din Paris și Freud a fost decisivă. Maestrul îi oferise perspective noi în ceea ce privește viața psihică, și cel mai important, îi deschise un nou continent, acela al sexualității.

Cele trei lucrări intitulate *Dincolo de principiul plăcerii* (1920); *Psihologia mulțimii și analiza eului* (1921); *Eul și sinele* (1923) au fost concepute în perioada maturității și expun o nouă problemă a instinctelor. Instinctul este alcătuit în general „ca un fel de elasticitate a celui care trăiește ca un impuls care încearcă să restabilească o situație primitivă care a existat odată și care și-a încetat existența printr-o tulburare exterioară”⁵.

Cartea denumită *Dincolo de principiul plăcerii* a fost tratată cu suspiciune și acceptată cu rezervă la început datorită conceptelor revoluționare referitoare la relația dintre viață și moarte și la exprimarea ideii sale de instinct al morții. Toate acele noțiuni erau până în acel moment filozofice și discutabile. Freud însuși face o referire asupra lucrărilor din acea perioadă: „N-aș vrea să dau impresia că în această ultimă perioadă de lucru am întors spatele pacientului și că m-am lansat tu totul în speculații. [...] Întotdeauna am înțeles ideile lui G. Th. Fechner, de asemenea m-a sprijinit în punctele esențiale acestui gânditor. Când privește coordonatele întinse între psihanaliză și filozofia lui Schopenhauer el nu numai că a apărut întâietatea afectivității și importanța preponderentă a sexualității, dar a ghicit chiar mecanismul refuzării”⁶. În același context, Freud afirmă că l-a citit pe Schopenhauer foarte târziu, iar pe Nietzsche l-a ignorat vreme îndelungată din simplul motiv că punctele de vedere ale aceluși filosof concideau într-o mare măsură cu rezultatele obținute de către psihanaliză.

Lucrarea este alcătuită din șapte capitole. Frica de moarte sau dorința de a muri au fost principalele preocupări ale lui Freud în ultima etapă a vieții sale. Această teamă se datora fie masacrelor războiului, fie morții celor doi fii ai săi. În al doilea capitol al cărții, acesta face o distincție clară între sinonimele nejustificate ale nevrozei – spaima (Schreck); frica (Furcht); teama (Angst). În conformitate cu Freud, „teama desemnează o anumită stare caracterizată prin așteptarea pericolului și pregătirea în vederea acestuia, chiar dacă el este necunoscut. Frica presupune un obiect determinat, iar spaima indică starea proprie cuiva ajuns într-o situație primejdioasă pentru care nu a fost deloc pregătit, caracteristica ei principală fiind momentul surprizei”⁷.

Teoria psihanalitică acceptă în întregime ideea că dezvoltarea proceselor psihice este ghidată de principiul plăcerii. Acest principiu se desprinde din un alt principiu al *constanței*, ce presupune tendința la stabilitate. Aflat sub influența instinctului de protejare a eului, principiul plăcerii se dă la o parte, oferind astfel locul principiului realității.

În discursul Freudian, Platon este cel care formează întâiul pol referențial al istoriei filosofiei. Acesta este evocat în capitolul al VI-lea din eseul *Dincolo de principiul plăcerii*, pasaj în care analiza freudiană întâlnește o ecuație cu două necunoscute: „

⁵ Freud, Sigmund, *Viața mea și psihanaliza*, Editura Moldova, 1993, p. 99

⁶ Freud, Sigmund, *Viața mea și psihanaliza*, Editura Moldova, 1993, p. 102

⁷ Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii*, Editura Jurnal Literar, 1992, p.21

Așadar, dacă nu vrem să renunțăm la ipoteza instinctelor morții sîntem puși în situația de a le asocia de la bun început instinctelor vieții⁸. Știința oferă foarte puține informații legate de apariția sexualității, iar pentru a putea spune ceva despre această chestiune fundamentală a originii, este necesar să abandonăm elementul științific în avantajul celui antonimic. În acest punct, reflecția întâlnește discursul mitologic, care poate clarifica derivarea instinctelor din necesitatea restabilirii unei stări anterioare. Acest discurs mitologic este introdus într-un discurs filosofic. Astfel, este vorba de mitul extras din *Banchetul* lui Platon, Freud făcând referire la discursul lui Aristofan. Conform teoriei acestuia, divizarea sexelor ar fi ulterioară unei unități primitive.

Freud expune adevărul arhaic al sexualității omenеști. El insistă asupra celor trei genuri de oameni care au existat la început – bărbatul, femeia și androginul. Cu alte cuvinte, obiectivul referinței mitologice era acela de a dezvălui nu structura bipolară a sexualității (bărbat – femeie) ci pe cea tripolară (bărbat – femeie – androgin). Cea din urmă reprezintă pentru structura bipolară nu doar matricea genetică, dar și cheia secretă. Termenul androgin este descoperitorul distanței între un trecut mitic și un prezent real. Încercând să realizeze decupajul din mitul platonician, Freud nu menționează ceilalți termeni ce țin de părțile rotunde ale corpului. În schimb, nu omite să le precizeze la final drept cele două organe de procreație.

Kant este considerat cel de-al doilea pol referențial în topografica filosofică a lui Freud. Numele lui Kant este menționat într-un singur paragraf în *Dincolo de principiul plăcerii*, în capitolul al IV-lea, capitol care este prezentat încă de la început ca deținând un caracter rupt de practică și de experiență. Speculația psihanalitică afirmă că termenul conștiință constituie funcția unui sistem specific, desemnat cu ajutorul literei „C”.

În viziunea lui Freud, „conștiința realizează în special percepția unor excitații care provin din lumea exterioară și a unor senzații de plăcere sau neplăcere”⁹ devenind unul dintre sistemele topicii psihice. Reprezentarea literară a sistemului conștiinței („C”), sau a sistemului percepție – conștiință („P. – C”), ilustrează că aceasta este limitată la simpla conotație a unui sistem. În spațiul organic, acel sistem denumit percepție – conștiință este acea parte din organism ce se află în strânsă legătură cu lumea exterioară. Acest sistem se situează la limita care desparte lumea exterioară de cea interioară. Kant este descris ca fiind autorul unei teorii remarcabile care susține ideea că spațiul și timpul domină într-o manieră universală sensibilitatea.

Freud însă, face referire la teoria conform căreia timpul și spațiul reprezintă două forme esențiale gândirii noastre, contestând în teoria kantiană caracterul structurii spațiu – temporale a afectivității omenеști.

În cazul sistemului percepție – conștiință, toate procesele de excitație iau naștere pentru conștiință acolo unde se întrerupe urma mnezică. Acest lucru înseamnă că excitația se diminuează, devenind într-o oarecare măsură, conștientă. Freud promovează ideea că procesele inconștiente sunt atemporale. Tensiunile interne, capabile să sufere modificări de creștere a neplăcerii, pot fi evitate doar dacă există o protecție împotriva

⁸ Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii*, Editura Jurnal Literar, 1992, p.83

⁹ *Ibid*, p.37

excitațiilor din exterior. Aceasta poate deveni o posibilitate de a vedea excitațiile interne asemănătoare, sau chiar identice cu excitațiile externe. Cu toate acestea, cele exterioare care au o putere suficientă astfel încât să distrugă acea barieră de protecție, pot fi traumatice. Felul în care este aplicată apărarea împotriva excitațiilor are o deosebită însemnătate, iar principiul plăcerii este primul care poate fi șters de pe listă. Freud consideră că nevrozele traumatice au loc atunci când barierele de protecție dispar.

Procese din cadrul sistemelor conștiente sunt total opuse celor din sistemele pre – conștiente, cele din umbră fiind considerate procese psihice primare. Îndiferent că este vorba de procese psihice primare sau secundare, acestea sunt ghidate de principiul plăcerii, de dorința profundă a ființei de a da la o parte neplăcerea.

Trebuie menționat faptul că, atât plăcerea, cât și neplăcerea sunt dependente de eu. Neplăcerea apare datorită presiunii exercitate de instinctele nesatisfăcute sau de niște factori externi. Pentru a exemplifica neplăcerea, Freud apelează la jocul copiilor. Copilul experimentează o neplăcere cauzată de plecarea mamei și își imaginează un scenariu conform căruia a impus acțiunea care îi cauzează neplăcere. Repetând acel joc, copilul reușește să îndepărteze amintirile durerii.

Termenul freudian de instinct este deseori folosit în psihanaliză iar „acești gardieni ai vieții, care sunt instinctele, au fost și ei inițial sateliți ai morții”¹⁰. Englezii îl traduc prin „drive,” în vreme ce francezii îl recunosc cu ajutorul termenului „pulsion”. În anul 1915, Freud definea instinctul „ca pe un stimul venit din interiorul organismului, din fața căruia nu este posibilă retragerea, satisfacerea sa având un caracter imperios”¹¹.

Freud este de acord cu întrebuițarea termenilor de instinct gregar, instinct al jocului sau instinct de distrugere, însă tot el este cel care propune gruparea tuturor instinctelor în două categorii: instinctele sexuale și instinctele eului.

În plus, Freud afirmă că „destinul instinctelor este triplu: satisfacerea imediată (descărcarea pulsională), refularea (însoțită de dezvoltarea unor formațiuni de substituție, de simptome morbide) și sublimarea (canalizarea într-o activitate derivată, investiția de energie fiind deturnată pentru creația artistică, științifică sau pentru alte activități de ordin social superior)”¹².

În ceea ce privește contrastul dintre instinctele eului și instinctele sexuale, acesta este cât se poate de vizibil. Primele instincte tind spre moarte, iar cele din urmă spre o prelungire a vieții. Freud considera instinctul sexual o tendință permanentă și neîntreruptă la repetiție. Așadar, sexualitatea este strâns legată de ceea ce îi este anterior, oferindu-i nimic altceva decât instinctul de moarte. Apare în acest pasaj al cărții o teorie a repetiției instinctelor. Trebuie menționat faptul că, atunci când amintea de instinctele de moarte, Freud nu a folosit niciodată conceptul de Thanatos decât verbal.

Termenul de compulsie se situează în centrul lucrării *Dincolo de principiul plăcerii*. Nu poate fi pus la îndoială faptul că psihanaliza a fost pusă încă de la bun început față în față cu fenomenele repetiției. Freud reorganizează o serie de fapte de

¹⁰ Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii*, Editura Jurnal Literar, 1992, p.59

¹¹ Freud, Sigmund, *Sigmund Freud - Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990, pp. 34 – 35

¹² Freud, Sigmund, *Sigmund Freud - Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990, p. 35

repetiție dar constată altele, situație în care tabloul clinic surprinde în plin plan repetiția. Printre aceste fapte se numără nevroza traumatică sau nevroza de destin.

Principiul conașterii a fost și el formulat în eseul *Dincolo de principiul plăcerii*. Acesta evidențiază rolul aparatului psihic, care este acela de a păstra la un nivel cât mai scăzut acea cantitate de excitație pe care o include.

Principiul Nirvana este un termen propus de Barbara Low și reluat mai târziu de Freud. Scopul acestuia este acela de a face cunoscută tendința aparatului psihic de a diminua cât mai mult acea cantitate de excitație, fie ea externă sau internă.

Sigmund Freud a demonstrat că este obligatoriu ca pulsuniile să fie puse în strânsă legătură cu dorințele. În plus, acestea au un caracter instinctiv, imposibil de influențat sau de controlat de ceea ce numim conștient. În psihanaliză, cele două pulsuni primordiale, denumite instincte pentru viață și instincte pentru moarte, sau mai simplu, Eros și Thanatos „au o paletă generoasă de manifestări specifice, de la simpla atracție și dorință sexuală, la agresivitatea nejustificată, întoarsă, uneori, chiar către sine”¹³.

În concluzie, *Dincolo de principiul plăcerii* (1920), rămâne eseul în care Freud reușește să extragă din incomensurabila sa experiență clinică numeroase explicații prețioase privind viața pulsională.

Referințe bibliografice

- Assoun, Paul-Laurent, *Freud, filosofia și filosofii*, Editura Trei, 1976;
 Babin, Pierre, *Freud. De la tragedie la psihanaliză*, Editura Univers, 2007;
 Bârleanu, Călin, *Sub semnul pulsuniilor. Eros și Thanatos în literatură, Volumul I*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017;
 Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii*, Editura Jurnal Literar, 1992;
 Freud, Sigmund, *Sigmund Freud - Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990;
 Freud, Sigmund, *Viața mea și psihanaliză*, Editura Moldova, 1993;
 Jones, Ernest, *The Life and Work of Sigmund Freud. Vol 3. The Last Phase*, New York, Basic Books, 1957;
 Pontalis, J.-B., *După Freud*, Editura Trei, 1997;
 Popescu, I., *Psihanaliza. Doctrina lui Freud*, Sibiu, 1936;
 Roudinesco, Elisabeth, *Freud. În vremea lui și în a noastră*, București, Editura Trei, 2019;
 Roudinesco, Elisabeth, *La ce bun psihanaliza?*, București, Editura Trei, 2002;
 Storr, Anthony, *Freud*, București, Editura Humanitas, 1998;
 Wittels, Fritz, *Freud – Omul, doctrina, școala*, București, Editura Gramar, 1994;
 Zoila, Adolfo, *Freud. Psihanalizele*, Editura Humanitas, 1996.

¹³ Bârleanu, Călin, *Sub semnul pulsuniilor. Eros și Thanatos în literatură, Volumul I*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017 p.15